

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.982

DOI 10.32782/2523-4269-2023-83-39-44

Градун Світлана Анатоліївна,

ад'юнкт II курсу, капітан поліції

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3153-3865>

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглянуто процес формування і трансформації ідеї отримання інформації, якою володіє людина, але не бажає її повідомляти з певних причин. Проаналізовано практику використання поліграфа в різних країнах. Звернено увагу на процесуальну й непроцесуальну форму психофізіологічного дослідження людини з використанням поліграфа в кримінальному провадженні. На основі аналізу наукових публікацій та узагальнення викладених точок зору виділено дві групи уявлень про можливості використання поліграфа. 1. Визначення поліграфа як безпомилкового «детектора брехні», що обумовлює можливості його використання для перевірки показань учасників кримінального провадження («перевірка на поліграфі»). 2. Визначення поліграфа як інструмента реєстрації психофізіологічних реакцій особи на певні стимули-подразники під час проведення психологічної експертизи для отримання орієнтованої інформації в процесі вирішення завдань, поставлених ініціатором експертизи. Визначено низку проблем, з якими стикаються органи досудового розслідування під час проведення психологічної експертизи з використанням поліграфа в Україні для отримання доказів у кримінальних провадженнях.

Ключові слова: доказування, дослідження, експерт, поліграф, психологічна експертиза, тестування.

Постановка проблеми. Упровадження в практику розслідування кримінальних правопорушень новітніх досягнень науки й техніки завжди було пріоритетним завданням криміналістики. Використання можливостей поліграфа у виявленні доказів міститься саме в цій площині. Але сьогодні викладені в спеціальній літературі рекомендації щодо використання заснованого на комп'ютерних технологіях пристрою, який отримав назву поліграфа, досить суперечливі. Вони стосуються як безпосереднього його застосування під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, коли поліграф розглядається як техніко-криміналістичний засіб виявлення й фіксації доказів, так і його використання лише як інструмента проведення експертного дослідження. Судова практика також є неоднозначною: в одних випадках суди брали до уваги результати застосування поліграфа, а в інших – не брали, мотивуючи це прогалинами в чинному законодавстві, які не дозволяли оцінювати надані органом досудового розслідування документи як джерела доказів. Тому відкритим залишається питання, є поліграф засобом збирання доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій чи тільки інструментом експертного дослідження.

Аналіз цих двох підходів використання поліграфа в кримінальному провадженні й формування стосовно цього обґрунтованих пропозицій і становить мету дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти використання поліграфа в кримінальному провадженні досліджували такі науковці: А.І. Богатирьов, В.І. Василичук, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.А. Журавель, Д.В. Затенацький, І.І. Когутич, О.І. Козаченко, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, О.Р. Малхазов, В.В. Матвійчук, О.І. Мотлях, Т.Р. Морозова, С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.В. Поливода, М.Я. Сегай, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило й інші. Водночас єдиного підходу до механізму правового регулювання та методики практичного використання цього технічного пристрою так і не сформовано ні в теорії, ні в практиці правоохоронних органів і судів. Зокрема, залишаються дискусійними й неоднозначними питання щодо стану наукових підстав використання поліграфа в кримінальному провадженні.

Мета статті полягає у визначенні теоретичного й правового обґрунтування дискусійних напрямів ви-

користання поліграфа в кримінальному провадженні, викладених у наукових публікаціях.

Виклад основного матеріалу. Ідея отримання інформації, якою володіє людина, але не бажає її повідомляти з певних причин, пройшла значний історичний шлях у своєму розвитку. Зміни, що виникають у психофізіологічному стані особи, зокрема підозрюваної в учиненні кримінального правопорушення, у разі застосування інструментальних методів здавна привертала увагу вчених ще на ранній стадії людської цивілізації.

Проведений аналіз історичної літератури дає можливість констатувати, що в різних народів сформовані своєрідні індикатори, які фіксували емоційні та психофізіологічні реакції організму людини (частота пульсу, ритм дихання, температура тіла, потовиділення, тремтіння, координація рухів, особливості мовлення тощо), яка приховує чи підміняє справжню правдиву інформацію. Це були різноманітні підручні засоби, продукти харчування, побутові пристрої, домашні тварини тощо. Зокрема, в Індії підозрювана особа під час допиту мала тихо ударяти в гонг. Відзначено, що в разі вагання у відповіді або виголошенні неправди ритм збивався, що супроводжувалося більш сильним ударом [1, с. 249]. Наведені дані дають змогу стверджувати, що з найдавніших часів людство робило різні спроби дізнатися правду, використовуючи методи й засоби встановлення істини, що були доступні в ті часи.

Генезис ідеї виявлення прихованих обставин у кримінальному провадженні призвів до пошуку способів виявлення осіб, які володіють інформацією про обставини вчинення кримінального правопорушення, та отримання прихованої інформації. Вирішення цього завдання пов'язувалося з діагностикою особистості людини, зокрема, під час її опитування в процесі проведення оперативно-розшукових заходів чи під час допиту. Насамперед звертали увагу на прояви нестандартної поведінки як ознаки приховування певної інформації під час опитування (емоційно різкі вирази, намагання перервати висловлювання партнера, роздратовані протести тощо).

З появою такого технічного пристрою, як поліграф, здавалося, що завдання діагностики значно спростилося, оскільки він давав змогу реєструвати непомітні для людського ока психофізіологічні реакції. Сьогодні в багатьох країнах американського континенту, Європи та Азії поліграф уже десятки років застосовується в багатьох сферах суспільного життя. Так, федеральні відомства США, зокрема Армія, ППС, ВМС і Корпус морської піхоти, Федеральне бюро розслідувань, Центральне розвідувальне управління, Агентство національної безпеки, Секретна, Поштова й Митна служби, Управління по боротьбі з наркотиками, активно застосовують поліграф в оперативно-розшуковій діяльності, здійснюваній щодо кримінальних правопорушень на основі відомчих нормативно-правових актів. Правоохоронці Японії також використовували поліграф під час досудового розслідування (це запровадили в Японії американські збройні сили після закінчення Другої світової війни). Але на сучасному етапі дослідження з використанням поліграфа правоохоронні органи Японії переважно застосовують для того, щоб вилучити невинуватих осіб з кола підозрюваних чи для визначення напрямку розслідування в конкретному кримінальному провадженні. Концептуальною особливістю застосування поліграфа в Японії, на думку спеціалістів, є те, що вказане дослідження визнають як психологічний тест чи психологічну процедуру, на протиположність його використанню в США як одного з методів допиту [2, с. 355–366].

Використовують поліграф також у Канаді, Ізраїлі, Угорщині, зокрема, у галузі діяльності правоохоронних органів. Отримані результати за допомогою цього приладу дають можливість звужити коло підозрюваних, виявити факт учиненого кримінального правопорушення, виявити неточності, перебільшення показань, ідентифікувати винних осіб, зібрати додаткову орієнтувальну інформацію. Польща з-поміж країн Східної Європи першою стала користувачем цього науково-технічного засобу. У цій країні поліграф офіційно використовують у діяльності поліції, зокрема в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі. Активно впроваджуються перевірки на поліграфі в Туреччині й Королівській поліції Малайзії, зокрема в Департаменті з кримінальних розслідувань. Тією чи іншою мірою перевірки на поліграфі здійснюють також в Австрії, Франції, Німеччині, Угорщині, Індонезії, Італії, Пакистані, Панамі, Іспанії тощо [2, с. 355–366].

Потрібно підкреслити, що використання поліграфа спрямоване на діагностування психіки людини, її внутрішнього світу, який являє собою систему суб'єктивних образів реальності й функціонує за певними законами. Коли людина говорить неправду, відповідаючи на запитання, у неї відбуваються фізіологічні зміни: частішає пульс і дихання, підвищується тиск, посилюється потовиділення тощо. Поліграф здатен виявити це й зафіксувати (на випробувану особу надаються спеціальні датчики), а спеціаліст, який проводить випробування, потім опіює одержані в такий спосіб дані й вирішує, на які запитання особа реагувала незвичайно. Нетипові для цієї людини реакції, зареєстровані поліграфом, дають підстави для висновку, коли особа говорила правду, а коли – неправду.

Під впливом досвіду зарубіжних країн поступово й в Україні склалася практика використання поліграфа. Утворився й відповідний ринок: виникли комерційні структури, які здійснюють виробництво (імпортування) поліграфів, їх продаж, підготовку фахівців, надання послуг у проведенні поліграфічних досліджень людей на замовлення. З 2017 року, згідно з рішенням Національного органу стандартизації ДП «УкрНДНЦ», в Україні набув чинності державний стандарт технічних умов для поліграфів (ДСТУ 8692: 2016 «Поліграфи. Технічні умови»). Порівняльний аналіз українського ДСТУ 8692:2016 з американським ASTM E2439 свідчить про те, що між ними немає принципових відмінностей у вимогах щодо устрою та принципів роботи поліграфа.

Національний стандарт надав визначення терміна «поліграф» (пункт 3.1), указавши, що поліграф або детектор брехні – це багатоканальна контрольно-вимірювальна система, призначена фіксувати динаміку зміни фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення його психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів і подальше їх відтворення на екрані монітора та збереження й архівування за допомогою пристрою оброблення та відображення інформації, яким можуть бути персональний комп'ютер (планшетний комп'ютер, ноутбук тощо), що серійно виробляються [3].

Сучасний поліграф складається з таких елементів:

1) датчиків (їх підключають до тіла випробуваного, завдяки чому отримують і контролюють дані про психофізичний стан людини);

2) комп'ютера (найчастіше використовується сучасний ноутбук чи стаціонарний комп'ютер, завдяки якому робиться запис та обробляються отримані дані з датчиків);

3) вивідного пристрою (принтера, екрана ноутбука чи комп'ютера), який відтворює реакції організму тестованої особи у вигляді поліграм.

З'явилася й відповідна професія. Спочатку професія «експерт-поліграфолог» була передбачена в Національному класифікаторі професій України ДК 003:2010 із 2010 року (належала до професійного угруповання «Інженери в галузі електроніки та телекомунікацій»). Але Міністерство економіки України внесло зміни до Національного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», видавши наказ від 25 жовтня 2021 року № 810-21. Згідно з наказом, уведено нову професійну назву посади «Поліграфолог» (код 2490, підклас 2490 «Поліграфолог», професійне угруповання «Професіонали, що не входять в інші класифікаційні групи» розділу 2 «Професіонали») та скасовано застарілу й неправильну професійну назву посади «Експерт-поліграфолог» (код 2144.2, підклас «Професіонали в галузі електроніки та телекомунікацій», професійне угруповання «Інженери в галузі електроніки та телекомунікацій» розділу 2 «Професіонали») [4].

Вивчення практики використання поліграфа в різних країнах дає змогу дійти висновку щодо наукових напрямів використання цього технічного засобу:

- 1) для перевірки кандидатів перед прийомом на роботу до правоохоронних органів;
- 2) для перевірки діючих співробітників, особливо в професіях, пов'язаних із дотриманням державних таємниць;
- 3) під час розслідування кримінальних правопорушень.

Але якщо перший і другий напрям використання поліграфа в Україні не викликає особливих спорів у реалізації його можливостей, то напрям, який полягає у використанні поліграфа для отримання доказів у кримінальному провадженні, супроводжується дискусіями щодо можливостей отримання таких доказів через нерозвинутість необхідної інструментально-методичної бази й низьку чинників, серед яких – правова неврегульованість.

Отже, з метою дотримання прав людини під час проведення поліграфічного дослідження протягом останнього десятиліття почалися активні спроби правого врегулювання використання поліграфа в Україні. Так, окрім законопроекту про доповнення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) [5], який поданий у кінці 2015 року, але залишився на доопрацюванні, Верховна Рада отримала на розгляд законопроекти «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» [6] і «Про поліграфологічну діяльність» [7]. Ці законопроекти схожі, бо мають на меті врегулювати питання щодо застосування поліграфа в приватній і державній сферах. Зокрема, обидва нормативні акти визначають основні поняття, підстави проведення дослідження, принципи проведення опитування, умови, за яких вони можуть відбуватися, протипоказання до проведення цього виду тестування, вимоги до висновків, умови зберігання матеріалів тестувань тощо. Проекти передбачали використання опитування осіб на поліграфі з метою отримання запитів приватного характеру, оперативного-розшукових даних, службових і кадрових перевірок, а також виконання судових психофізіологічних експертиз, пов'язаних із цивільним, кримінальним, адміністративним, господарським та іншим судочинством України. Обидва проекти передбачали внесення змін до кримінального, цивільного й господарського процесуальних кодексів у частині

залучення спеціалістів. Зокрема, змінами до КПК України визначається, що за відсутності можливості виконання в державних спеціалізованих установах окремих видів судових експертиз до їх проведення можуть залучатися інші провідні спеціалісти, які володіють спеціальними знаннями в конкретній галузі знань і спеціалізуються на таких дослідженнях. Утім після вручення подання Комітету про доопрацювання, 29.08.2019 вказані нормативні акти відкликано та знято з розгляду.

Отже, нині КПК України не містить прямих указівок щодо застосування поліграфа в кримінальному провадженні, водночас у зазначеному нормативному акті відсутні й заборони щодо отримання показань учасників кримінального провадження або ж очевидців із застосуванням поліграфа.

У зв'язку з цим потрібно звернути увагу на те, що, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам надається право опитувати осіб за їхньої згоди (п. 1 ч. 1 ст. 8). Згідно з ч. 16 ст. 9 цього Закону, для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні й інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу [8, с. 303]. Очевидно, що це положення ґрунтується на ч. 2 ст. 28 Конституції України, яка забороняє проведення медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди. Поліграф не містить загрози завдання шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу. Отже, можна констатувати, що застосування поліграфа в оперативного-розшуковій діяльності й у кримінальному провадженні є можливим тільки за письмовою згодою особи.

На думку О.І. Мотляха, поліграф у кримінальному судочинстві України може використовуватися за криміналістичним і слідчим напрямом. Як наголошує вказаний автор, криміналістичний напрям дає можливість розв'язати такі питання:

- звузати коло підозрюваних і, можливо, причетних осіб до події розслідуваного кримінального правопорушення;
- визначити ймовірну роль підекспертного щодо планування, підготовки й учинення конкретного кримінального правопорушення;
- оцінити достовірність інформації, яка повідомляється підекспертним, і на її основі висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом чи окремих її обставин;
- отримати оперативно-значущу інформацію, яку в інший спосіб отримати неможливо;
- отримати фактичні дані, матеріальні докази й інші дані для своєчасного проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, а також для виявлення, припинення й розкриття кримінальних правопорушень, а також запобігання їм.

Слідчий напрям, як уважає вказаний автор, є значимим під час проведення слідчих (розшукових) дій і допомагає визначити таке:

- достовірність показань підекспертного;
- коло осіб, причетних до кримінального правопорушення, або визначити тих, хто володіє інформацією;
- місцезнаходження матеріальних доказів у приміщенні чи на місцевості, зокрема, під час обшуку;
- правдивість та достовірність показань свідків, потерпілих [9, с. 207; 10].

У зв'язку з цим потрібно звернути увагу на те, що за останні роки пріоритетною формою застосування поліграфа в кримінальному провадженні стала експертиза.

Міністерство юстиції України визначило, що такою експертизою є судова психологічна експертиза. Відповідно до затверджених науково-методичних рекомендацій під час психологічної експертизи (п. 6.8 розділу VI), з метою отримання орієнтувальної інформації може проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу, яким є комп'ютерний поліграф. Предметом такого опитування є отримання експертом-психологом орієнтувальної інформації щодо ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерела отриманої опитуваною особою інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій [15].

Щодо підстав для застосування поліграфа в кримінальному провадженні, то вони також відображені в указаних науково-методичних рекомендаціях Міністерства юстиції України щодо проведення психологічної експертизи: експерт може провести опитування із застосуванням комп'ютерного поліграфа, виходячи з характеру запитань, які поставлені перед ним ініціатором проведення такої експертизи [15]. У цьому аспекті важливою є ще одна умова – наявність письмової згоди досліджуваної особи на опитування з використанням поліграфа, що ґрунтується на положеннях ч. 2 ст. 28 Конституції України, яка забороняє проведення медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди. В інших країнах це питання вирішується згідно з національним законодавством. А.Ф. Волобуєв зазначає, що фахівець, який діагностує людину з використанням поліграфа, повинен мати відповідний рівень підготовки в галузі психофізіології (оскільки йдеться про побудову системи запитань – психологічних реагентів – та оцінку психофізіологічних реакцій на них) і, убагацькуючись, базову вищу психологічну освіту, пройти спеціалізовану підготовку з використанням поліграфа в психологічних дослідженнях [14]. Тобто фахівець повинен мати статус експерта й відповідати вимогам, визначеним у ст. ст. 10–14 Закону України «Про судову експертизу», з чим, безумовно, не можна не погодитися [12].

Отже, проведений аналіз наукових публікацій та узагальнення викладених точок зору дає змогу виділити дві групи наукових уявлень про можливості використання поліграфа в кримінальному провадженні:

– як техніко-криміналістичний засіб виявлення й фіксації доказів (безпосереднього його використання під час оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій);

– як інструмент реєстрації психофізіологічних реакцій особи на певні стимули-подразники під час проведення психологічної експертизи для отримання оперативно-значущої інформації в процесі вирішення завдань, поставлених ініціатором експертизи (поліграф розглядається як інструмент експертного дослідження).

У першому напрямку – це залучення фахівця-поліграфолога під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також проведення допиту особи для отримання криміналістично орієнтувальної інформації (де результатом є психофізіологічне інтерв'ю, оформлене як довідка спеціаліста). У зв'язку з цим потрібно зазначити, що таке уявлення про використання поліграфа в кримінальному провадженні є початковим, яке склалося у зв'язку з «ейфорією» від розрекламованого високотех-

нологічного засобу, що отримав назву «детектор брехні». Але важливо підкреслити: результати застосування поліграфа в цьому випадку не мають статусу доказу.

У другому напрямку – це проведення повноцінного експертного дослідження у формі судово-психологічної (психофізіологічної) експертизи як самостійного виду експертизи, із висновком експерта, що може бути доказом у суді [11]. Виходячи із цього, Н.О. Симоненко робить висновок, що застосування поліграфа дає змогу повною мірою використовувати можливості такого методу для збирання доказів під час досудового розслідування й отримання важливості даних під час проведення психофізіологічної експертизи [13, с. 265].

Проведення психологічної експертизи з використанням поліграфа можливе на підставі:

– постанови слідчого чи прокурора (ст. 110 та ч. 1 ст. 243 КПК України);

– звернення сторони захисту – підозрюваного або обвинуваченого чи їхніх захисників або адвокатів (ч. 2 ст. 243 КПК України);

– ухвали суду з власної ініціативи чи за клопотанням сторін або потерпілого (ст. 332 КПК України).

За результатами проведення психологічної експертизи з використанням поліграфа складається висновок експерта, що повинен відповідати вимогам, передбаченим ст. ст. 101, 102 КПК України. До висновку долучають поліграму й результати тестів. У разі необхідності з метою підтвердження дотримання вимог безпеки досліджуваної особи може бути надано гігієнічний сертифікат на поліграфічне обладнання.

Висновки. На основі аналізу наукових публікацій та узагальнення викладених точок зору можна виділити дві групи уявлень про можливості використання поліграфа.

1. Визначення поліграфа як безпомилкового «детектора брехні», що обумовлює можливості його використання для перевірки показань учасників кримінального провадження («перевірка на поліграфі»). Але таке уявлення склалося на підставі початкового (пробного) використання цього технічного засобу в оперативно-розшуковій діяльності й під час проведення допитів правоохоронними органами різних країн. З погляду теорії доказування результати таких перевірок не витримують критики й не можуть визнаватися належними і допустимими доказами в кримінальному провадженні.

2. Визначення поліграфа як інструмента реєстрації психофізіологічних реакцій особи на певні стимули-подразники під час проведення психологічної експертизи для отримання орієнтованої інформації в процесі вирішення завдань, поставлених ініціатором експертизи. Такий підхід відповідає вимогам, які висуваються до джерел доказів, визначених у КПК України, Законі України «Про судову експертизу», відомчих нормативно-правових актах Міністерства юстиції України щодо підготовки й проведення експертиз.

Проте використання поліграфа під час проведення психологічної експертизи в Україні для отримання доказів у кримінальних провадженнях стикається з низкою проблем. Ці проблеми зумовлюють необхідність подальшого дослідження, зокрема нормативно-правового врегулювання використання поліграфа в різних соціальних сферах, розроблення й затвердження методики проведення поліграфічних досліджень, підготовки експертів належного профілю.

Список використаних джерел

1. Линник О.В. Використання поліграфа для розкриття злочинів (історико-правові аспекти). *Науковий вісник Національного університету ДПС України. Серія «Економіка, право»*. 2012. № 4(59). С. 246–252.
2. Зубровський Д.С. Досвід Японії з проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 355–366.
3. Довідка про проблеми в роботі національного стандарту в Україні – ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови». URL: <https://cutt.ly/CFH7XW0> (дата звернення: 23.01.2023).
4. Про затвердження зміни № 10 до національного класифікатора ДК 003:2010 : Наказ Міністерства України від 25 жовтня 2021 року № 810-21. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-zmini-10-do-nacionalnogo-klasifikatora-dk-0032010> (дата звернення: 23.01.2023).
5. Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) : проект Закону України від 10 жовтня 2015 року № 3611. URL: <http://surl.li/cgpfli> (дата звернення: 15.12.2022).
6. Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі : Проект Закону України від 17.02.2016 № 4094. URL: <http://surl.li/cgpfpo> (дата звернення: 22.01.2023).
7. Про поліграфологічну діяльність : Проект Закону України № 4094-1 від 04.03.2016. URL: <http://surl.li/cgpfy> (дата звернення: 22.01.2023).
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. С. 303.
9. Мотлях І.О. Ефективність використання поліграфа у розслідування злочинів минулих років. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 206–209.
10. Мотлях І.О. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа як можливе джерело доказів. *Резюме-рпій Національного авіаційного університету. Наукові статті*. 2013. С. 117–121. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/12585> (дата звернення: 21.01.2023).
11. Експертиза з використанням поліграфу. URL: <http://dsp.ua/ekspertuza-z-vukorustannyam-poligrafu> (дата звернення: 15.01.2023).
12. Про судову експертизу : Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 15.01.2023).
13. Симоненко Н.О. Використання поліграфа під час досудового розслідування згвалтувань минулих років. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 265.
14. Волобуєв А.Ф. Поліграф: техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження? *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16719> (дата звернення: 20.01.2023).
15. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-1> (дата звернення: 20.01.2023).

References

1. Lynnyk O.V. Vykorystannia polihrafa dlia rozkryttia zlochyniv (istoryko-pravovy aspekty). [Using a polygraph to detect crimes (historical and legal aspects)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo)*. 2012. № 4 (59). S. 246–252 [in Ukrainian].
2. Zubrov's'kyu D.S. Dosvid Yaponiyi z provedennya psykhofiziologichnykh doslidzhen' iz vykorystannyam polihrafa. [Japan's experience in conducting psychophysiological research using the polygraph]. *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav*. 2017. № 2 (103). S. 355–366 [in Ukrainian].
3. DOVIDKA pro PROBLEMY v roboti natsionalnoho standartu v Ukraini – DSTU 8692:2016 «Polihrafy. Tekhnichni umovy» [REFERENCE on PROBLEMS in the work of the national standard in Ukraine – DSTU 8692: 2016 «Polygraphs. Specifications»]. URL: <http://surl.li/cgpeg> (Data zvernennia 04.06.2022 r.) [in Ukrainian].
4. Natsionalnyi klasyfikator profesii Ukrainy DK: 003:2010 «Klasyfikator profesii», Kod 2144.2 – «ekspert-polihrafoloh», vvedeno v diiu nakazom Derzhspozhyvstandartu Ukrainy № 237 vid 28 lypnia 2010 r. [National Classification of Occupations of Ukraine DK: 003: 2010 «Classifier of Occupations», Code 2144.2 – «expert polygraph examiner», put into effect by the order of Derzhspozhyvstandart of Ukraine № 237 of July 28, 2010.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (Data zvernennia 04.06.2022 r.) [in Ukrainian].
5. Pro dopovnennia Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy polozhenniamy shchodo vykorystannia polihrafa (detektora brekhni): proekt Zakonu Ukrainy № 3611 vid 10 zhovtnia 2015 r. [On supplementing the Criminal Procedure Code of Ukraine with provisions on the use of a polygraph (lie detector): draft Law of Ukraine № 3611 of October 10, 2015]. URL: <http://surl.li/cgpfli> (Data zvernennia 04.05.2022 r.) [in Ukrainian].
6. Proiekt Zakonu «Pro zakhyst prav osib, yaki prokhodiat opytuvannia (doslidzhennia) na polihrafi»: proekt № 4094 vid 17.02.2016. [Draft Law «On protection of the rights of persons undergoing interviews (research) on a polygraph»: draft № 4094 of 17.02.2016.] URL: <http://surl.li/cgpfpo> (Data zvernennia 02.02.2022 r.) [in Ukrainian].
7. Proiekt Zakonu «Pro polihrafolohichnu diialnist»: proekt № 4094-1 vid 04.03.2016. [Draft Law «On polygraph activities»: draft № 4094-1 from 04.03.2016.] URL: <http://surl.li/cgpfy> (Data zvernennia 02.02.2022 r.) [in Ukrainian].
8. Pro operativno-rozshukovu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 r. № 2135-XII (zi zminamy ta dopovnenniamy). [On operative-search activity: Law of Ukraine of 18.02.1992 № 2135-XII (with changes and additions)] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 1992. № 22. S. 303 [in Ukrainian].
9. Motliakh O.I. Efektyvnist vykorystannia polihrafa u rozsliduvannia zlochyniv mynulykh rokiv. [Motlyakh OI The efficiency of using a polygraph in the investigation of crimes of past years.] *Porivniialno-analitychne pravo*. 2014. № 8. S. 206–209 [in Ukrainian].

10. Motliakh I.O. Psykhofiziologichna ekspertyza z vykorystanniam polihrafa yak mozhyve dzherelo dokaziv.[Motlyakh IO Psychophysiological examination using a polygraph as a possible source of evidence.] Repozytarii Natsionalnoho aviat-siinoho universytetu. Naukovi statii. 2013. S. 117–121. URL:<http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/12585> (Data zvernennia 01.06.2022r.) [in Ukrainian].

11. Ekspertyza z vykorystanniam polihrafu.[Examination using a polygraph.] URL: [http:// dsp.ua/ekspertuza-z-vukorustan-nyam-poligrafu](http://dsp.ua/ekspertuza-z-vukorustan-nyam-poligrafu) (data zvernennia: 15.02.2022 r.) [in Ukrainian].

12. Zakon Ukrainy «Pro sudovu ekspertyzu». [Law of Ukraine «On Forensic Examination»]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (data zvernennia: 15.06.2022 r.) [in Ukrainian].

13. Symonenko N.O. Vykorystannia polihrafa pid chas dosudovoho rozsliduvannia zgvaltuvan mynulykh rokov. [Simonenko NO Use of a polygraph during the pre-trial investigation of rapes in previous years.] Naukovyi visnyk natsionalnoi akademii vnurishnikh sprav. 2016. № 2(99). S. 265 [in Ukrainian].

14. Volobuev A.F. Polihraf: tekhniko-kryminalistychnyi zasib vyavlennia i fiksatsii dokaziv chy instrument ekspertnoho doslidzhennia? [AF Volobuev. Polygraph: a forensic tool for detecting and recording evidence or a tool for expert research?] Kryminalistychnyi visnyk. 2018 № 2 (30). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16719> (data zvernennia: 15.06.2022 r.) [in Ukrainian].

15. Pro vnesennyi zmin do nakazu Ministerstva ustitsii Ukraini vid 08.10.1998 № 53/5: Nakaz Ministerstva ustitsii Ukraini vid 27.07.2015 № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-1> (data zvernennia: 20.01.2023).

Hradun Svitlana,

2nd-year Postgraduate Student, Police Captain

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3153-3865>

DISCUSSION ISSUES OF THE USE OF POLYGRAPH IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the process of formation and transformation of the idea of obtaining information that a person possesses, but does not want to report it for certain reasons. The practice of using the polygraph in different countries was analyzed. Attention is paid to the procedural and non-procedural forms of psychophysiological research of a person using the polygraph in criminal proceedings.

Based on the analysis of scientific publications and the generalization of the presented points of view, two groups of ideas about the possibilities of using the polygraph are distinguished.

1. Definition of the polygraph as an infallible “lie detector”, which determines the possibility of its use for checking the testimony of participants in criminal proceedings (“polygraph examination”).

2. Definition of the polygraph as a tool for recording the psychophysiological reactions of a person to certain stimulus stimuli during a psychological examination to obtain oriented information when solving the tasks set by the initiator of the examination.

A number of problems faced by pre-trial investigation bodies during psychological examination with the use of a polygraph in Ukraine for obtaining evidence in criminal proceedings have been identified.

Key words: proof, research, expert, polygraph, psychological examination, testing.

Надіслано до редколегії 21.05.2023